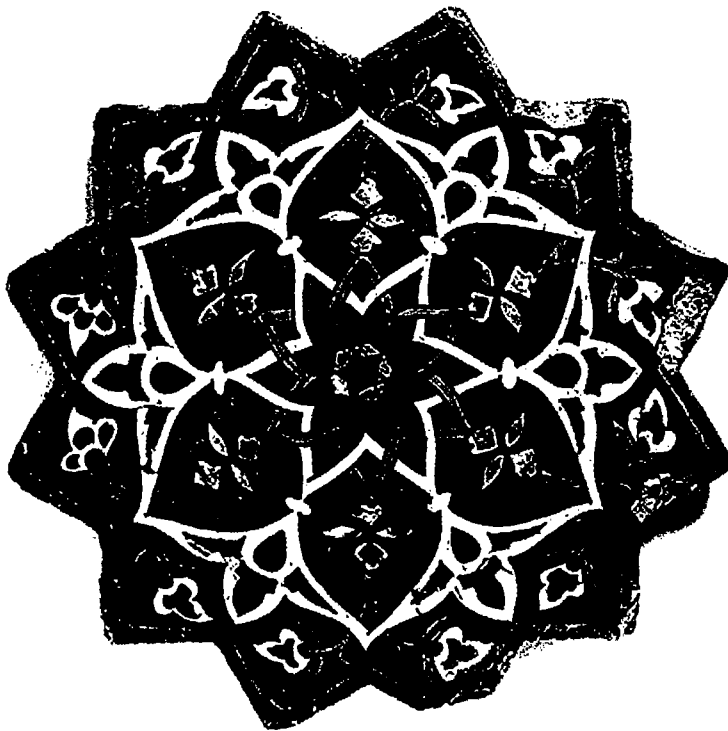

علم مفقوده

در عطاری و طب سنتی

محمد هادی عطار نژاد

عطاری، عضو مؤسسه مطالعاتی و اطلاع رسانی ترویج گیاهان دارویی ریحانه
عضو انجمن تحقیقات طب سنتی ایران

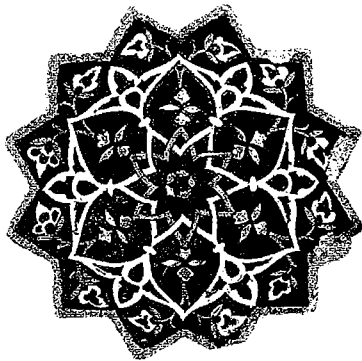

مراتب یا درجات قوای ادویه در ۳ مرتبه اول و دوم و سوم می باشد همانگونه که به تفصیل در شماره قبل ذکر گردیده، اما نظر شیخ رئیس و محققین و حکما که قائل به بقای صورت عنصریه در مرکبات می باشند، اعتقاد به چهار مرتبه دارند. مرکب مزاج اولی حاصل از کیفیات اجزاء متفاعله متماسه می باشد و تأثیر آن به مرتبه ای از مراتب است که آن را مرتبه چهارم دانسته و بر آن پافشاری می نمایند. صورت عنصریه مرکب در کنار عمل هر یک از اجزای دارای یک فصل واحد از کل ترکیب می باشد که حکما آن را درجه چهارم می نامند و اجزاء متماسه منظور اجزاء مماس و در کنار هم می باشد. بدون اینکه در یکدیگر ادغام شوند. براین اساس معتقد بودند که مرتبه دوم یعنی مرتبه ای که یکی فعل اجزاء ادویه و دیگری فعل واحد از آن مرکب است که به دو مرتبه تقسیم می شود. یکی صورت عنصریه برای مثال تأثیر شیر در اصلاح برخی مواد مانند اصلاح سورنجان در شیر در به صورت عنصریه عمل می نماید و تأثیر مرکب در مزاج ثانوی مانند برخورد شیر با بدن که با ترکیبی از جنسیت (مایه شیر) دهنیت (چربی شیر) مائیت (آب) بوده بدن آن را در محل لایق خود بکار می برد.

به اعتقاد قدما مرکبات ناقصه برخی از آنها دارای صورت نوعیه بوده اند مانند مخلوط آب خاک که مرکب ناقصه می باشد و یا ترکیب آب و هوا که تولید کف می نماید و ترکیب آب و آتش که حاصل آن یک مرکب ناقص و آن بخار می باشد. در کتاب تحفه ترکیبات فوق را با صورت نوعیه و در کتاب قرا بادین بدون صورت نوعیه ذکر نموده اند و این مرکبات اولیه اگر دارای صورت نوعیه باشند یا محکم الاتراکیب و یا غیر محکم الاتراکیب می باشند.

محکم الاتراکیب به ترکیب های جدا نشدنی یکدست و همگون گفته می شود که دارای ترکیب واحد باشد بعنوان مثال طلا را ذکر می نموده اند و محکم الاتراکیب در برخورد با بدن در یک جهت تأثیر گذار هستند از مثال های دیگر محکم الاتراکیب معادن سبعة یا معادن یا فلزات هفت گانه می باشند که شامل طلا، نقره، مس، روی و آهن و مس و قلع می باشد. قدما اعتقاد داشتند که محکم الاتراکیب ها از ترکیب اولیه گوگرد و جیوه و رطوبت و برودت بوده اند که با تغییر درصد گوگرد و جیوه و درصد رطوبت و برودت اجسام معدنی فوق شکل گرفته اند.

غیر محکم الاتراکیب ها را به ترکیبات ناهمگون و ناپایدار مانند نمک و گوگرد می گفته اند در کتب ذهب را طلا و فضی را نقره و مس را نحاس و توتیا روی را دار صینی و آهن را حدید ذکر نموده اند.

- مرکب القوا: دوائی نامیده می شود که مرکب
● از چند جوهر باشد که هر یک از آن دارای
● مزاجی خاص بوده و هر کدام آشکار کننده
● مزاج دیگری باشد و پس از ترکیب در داخل
● شیء واحدی قرار گرفته یا بعبارتی این مرکب
● با پوشیدن یک لباس دارای صورتی است که
● آنها کاملاً با هم امتزاج پیدا نکرده اند و پس از
● وارد شدن به بدن کیفیات بدن بر آنها تأثیر
● گذارده و آنها را از هم جدا کرده و هر کدام را
● در محل لایق خود جذب می کند مانند شیر که
● در بدن به چربی و پنیر و آب تبدیل و هر کدام
● فعل خود را در محل خود انجام می دهد.
● در بخش مراتب ادویه گفته شد که مرکب القوا
● یا طبیعی است یا صناعی که طبیعی بدست
● خداوند سبحان خلق شده مانند گل سرخ یا
● گلاب که در برخورد با بدن به دو جزو سرد و
● گرم تبدیل می شود گرمی آن در سطح پوست
● می باشد یا به عبارتی پوست را تسخین می کند
● ولی در داخل بدن عملی متفاوت انجام
● می دهد و آن را تبرید (سرد) می کند.
● صنایع ها: ترکیباتی است که بدست بشر ساخته
● شده مانند تریاقات، جوارشات، معاجین،
● سفوفات، سنونات، ایارجات و آنها نیز دو گونه
● می باشند یا متوافقه القوا یعنی فعل آنها در یک
● جهت و همگی در یک مزاج مشترک و یا متضاده
● القوا یعنی دارای قوای غیر مشابه می باشند.
● ترکیبات صناعی موافقه القوا مانند چهار شیر
● خنک و یا چهار گل خنک می باشند که در
● چهار تخم خنک که شامل گشنیز (سرد و
● خشک) کاهو (سرد و تر) خیار (سرد و تر)
● کاسنی (سرد و تر) پس از ورود به بدن تقریباً
● دارای یک فعل واحد می شوند.
● متضاده القوا مانند معجون ها دارای مزاج های
● متفاوت جهت تأثیر متفاوت در یک ترکیب
● می باشند برای مثال در معاجین در کنار
● زنجبیل (گرم و خشک) دارچین (گرم و
● خشک) قدومه (گرم و تر) خرفه (سرد و تر) در
● کنار هم قرار می گیرند و در برخورد با بدن هر
● یک در محل لایق خود فعل انجام می دهند.
● قابل ذکر است تأثیر داروهای مرکب القوا در
● بدن برخی به سرعت مانند تأثیر گل سرخ در
● لبت مزاج و برخی به آرامی و نیاز به زمان
● بیشتری دارد مانند تأثیر ایارج فقرا که
● ساعت ها طول می کشد تا فعل خود را نشان
● داده و بلاغم را از اعماق بدن به سمت دستگاه
● گوارش هدایت نماید.
● این تأثیر آرام به جهت ترکیب و درهم
● آمیختگی و لطافت و یا درهم فشردگی
● (کثافت) اجزاء می باشد.
- منابع:
● ۱. عقلی خراسانی / قرآبادین کبیر / انتشارات محمودی
● ۲. حکیم مومن تنکابنی / تحفه حکیم مومن / انتشارات مصطفوی
● ۳. علی اکبر دهخدا / لغت نامه دهخدا / انتشارات دانشگاه تهران